

**INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA BO‘LAJAK TEXNOLOGIK
TA’LIM O‘QITUVCHILARINI MAXSUS KOMPETENSIYALARINI
SHAKLLANTIRISH METODIKASI**

Hojikarimova Gulasal Tadjialiyevna, o‘qituvchi

Farg‘ona davlat universiteti

Gulasal2022@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta’lim jarayonida integrativ yondashuv asosida bo‘lajak texnologik ta’lim o‘qituvchilarini maxsus kompetensiyalarini shakllantirish metodikasi hamda bo‘lajak texnologik ta’lim o‘qituvchilariga qo‘yilgan ta’lim samaradorligi masalalari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Integratsiya, texnologiya, tendensiya, kompetensiya, tafakkur, prinsip, faoliyat, xalqaro, innovatsiya, bilim, ta’lim, modernizatsiyalash, qobiliyatlar.

**METHODOLOGY FOR THE FORMATION OF SPECIAL
COMPETENCIES OF FUTURE TEACHERS OF TECHNOLOGICAL
EDUCATION ON THE BASIS OF AN INTEGRATIVE APPROACH**

Hojikarimova Gulasal Tadjialievna, teacher

Fergana State University

Annotation: This article covers the methods of formation of special competencies of future teachers of technological education on the basis of an integrative approach in the educational process, as well as the issues of educational effectiveness imposed on future teachers of technological education.

Keywords: integration, technology, trend, competence, thinking, principle, activity, international, innovation, knowledge, education, modernization, abilities.

**МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ
КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО
ОБРАЗОВАНИЯ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАТИВНОГО ПОДХОДА**

Хожикаримова Гуласал Таджиалиевна, преподаватель

Ферганский государственный университет

Аннотация: В данной статье освещается методика формирования специальных компетенций будущих учителей технологического образования на основе интегративного подхода в образовательном процессе, а также вопросы эффективности обучения будущих учителей технологического образования.

Ключевые слова: интеграция, технология, тенденция, компетентность, мышление, принцип, деятельность, международный, инновации, знания, образование, модернизация, способности.

KIRISH. Jahon hamjamiyatida har qanday davlatning mavqei aholisining turmush darajasi hamda siyosiy va iqtisodiy faolligi bilan belgilanadi. Globallashuv sari borayotgan hozirgi dunyoda davlatning xalqaro raqobat jarayoni shartlariga tez moslashuvi uning muvaffaqiyatli va barqaror rivojlanishining omili hisoblanadi. Davlatning bugungi va istiqboldagi barqaror iqtisodiy o'sishini taminlovchi omillar ta'lim sohasini rivojlanishiga bevosita bog'liq. Integratsiya-ayrim bo'laklarning yoki elementlarning bir-birlariga qo'shilishi hamda bir butunga aylanishi demakdir. M.G.Chepikov o'zining «Интеграция науки» kitobida integratsiya so'zi asosida integral yotishini asoslab bergan. Shu sababli biz integratsiya ta'riflariga to'xtalishni lozim topdik.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI. «Интегрatsiya» atamasi nisbatan yangi bo'lib, mazmun va mohiyat jihatdan uzoq tarixga ega. Integratsiya— juda keng ma'noli tushuncha. Bugungi kunga kelib, kishilar o'qitishda integratsiya jarayonining mohiyatini, uning rivojlantiruvchi funksiyalarining amalda qo'llanilishi, sayyoramizdagi muhim ekologik muammolarni hal qilish va yerda hayotni saqlab qolish mumkinligini anglagan holda, unga katta e'tibor qaratmoqdalar. Ayniqsa, yosh avlodning ilmiy dunyoqarashini, ularning ekologik madaniyatini shakllantirishda, ta'limda integratsiya jarayonining muhimligi dunyo olimlari tomonidan alohida qayd etilmoqda.

Ta'limda integratsiya – bilimlarning bir-biri bilan organik birlashishi va yangi, yagona barqaror umumlashgan-yaxlit bilimni hosil qilish degan ma'nolarni anglatadi. Integratsiya tushunchasiga berilayotgan ta'riflar turlicha bo'lib, bu

ta'riflarning umumiylik tomoni: integratsiya-bu atrofimizdagi borliqqa yaxlit, bir butun ob'ekt sifatida qarashga erishishdan iborat."Integratsiya" tushunchasi, bevosita XVIII asrlarda G.Spenser tomonidan o'z qo'lyozmalarida qo'llanilgan.

Ta'limda integratsiyaning nazariy, metodologik, pedagogik va psixologik asoslarini predmetlararo boshlanishga chuqur yondashgan holda o'rganish, buyuk klassik pedagoglardan Ya.A.Komenskiy, E.Rosmesler, F.Yunge, Dj.Dyui keyinroq, ta'limda integrativ yondashuvni tashkil etishning pedagogik va psixologik xususiyatlarini ochishda katta xizmat qilgan Yu.K.Babanskiy, S.L.Rubinshteyn, Ye.N.Kabanova-Miller, Yu.A.Samarin, Yu.M.Kolyagin, N.S.Svetlovskaya, I.A.Mironenko, M.G.Chepikov, N.K.Chapaev kabi olimlarning bu sohadagi xizmatlari o'z aksini topgan. Bugun integratsiyani didaktikani ta'limda muhim sistemalashtiruvchi tamoyili deb qarashga asos bor. Shuningdek ta'limni integrativ tashkil etishning muhim prinsiplaridan biri integratsiya va differensiatsiyaning birligi prinsipidir. Integratsiya va differensiatsiya dialektik nuqtai nazardan biri-birlarini aniqlashtiruvchi ajratib bo'lmaz kategoriyalardan hisoblanadi. Ularni mustaqil kategoriyalar deb ajratib o'rganish, pedagogik tadqiqotning metodologik yetishmovchiligi deb qaraladi.

Ilmiy nuqtai-nazardan qaralganda, integratsiyaning asosini olamning yaxlitligi, uni tashkil etuvchi elementlarning o'zaro aloqadorligi, o'zaro munosabatlari tashkil etadi. Pedagogik, ta'limiy jihatdan esa, integratsiya uzviylik, fanlararo aloqadorlik, predmet materiallari orasidagi o'zaro aloqadorlikni ifodalaydi. U bilimlarni o'zaro bir-birlarini to'ldiruvchi, kengaytiruvchi, chuqurlashtiruvchi vosita sifatida xizmat qilib, o'quv predmetlari mazmunini, eng kamida, DTS darajasida sintezlovchi, mantiqan tugallangan natijasi hisoblanadi. Integrativ ta'lim, talabadan yangi materialni o'rganishda, oldingi o'rganilgan materiallar va boshqa predmetlardan olgan bilimlardan keng foydalanishni, oqibatda ulardan amaliyotda keng qo'llashni talab qiladi. U o'quvchining ilmiy dunyoqarashi kengaya borishi va dinamik rivojlanishiga mustahkam poydevor

yaratadi. Ta'limda integratsiyaga turli predmetlardagi bilimlarni yagona maqsad asosida, o'zaro bog'langan holda, rivojlantirish formasi deb qarash mumkin.

TAHLIL VA NATIJALAR. Zamonaviy ta'lim tendensiyalari orqali jadal rivojlanuvchi va o'zgarib turuvchi jamiyat zamonaviy mehnat bozori ehtiyojlarini qanoatlantirishga qodir yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlab borish zarurligini talab etmoqda. Shu bois integrativ yondashuv asosida bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchilarini maxsus kompetensiyalarini shakllantirish, dasturlarini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Oliy ta'limda bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchilaridan pedagogik tayyorgarlik va mahorat talab etiladi. Malaka talablarida bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchisiga pedagogik faoliyat bo'yicha quyidagi talablar qo'yilgan:

- dunyoqarash bilan bog'liq tizimli bilimlarga ega bo'lishi; gumanitar va tabiiy –ilmiy fanlar asoslarini, joriy davlat siyosatining dolzarb masalalarini bilishi, ijtimoiy muammolar va jarayonlarni mustaqil tahlil qila olishi;

- tabiat va jamiyatda kechayotgan jarayon va hodisalar haqida yaxlit tasavvurga ega bo'lishi, tabiat va jamiyat rivojlanishi haqidagi bilimlarni egallashi hamda ulardan zamonaviy ilmiy asoslarda hayotda va o'z kasb faoliyatida foydalana bilishi;

- insonning boshqa insonga, jamiyatga, atrof muhitga munosabatini belgilovchi huquqiy va ma'naviy mezonlarni bilishi, kasb faoliyatida ularni hisobga ola bilishi;

- axborot yig'ish, saqlash, qayta ishlash va ulardan foydalanish usullarini egallagan bilishi o'z kasb faoliyatida mustaqil asoslangan qarorlar qabul qila olishi;

- elektron axborot ta'lim muhitida ta'lim jarayonini pedagogik loyihalashtirish;

- tegishli bakalavriat yo'nalishi bo'yicha raqobatbardosh umumkasbiy tayyorgarlikka ega bo'lishi;

- yangi bilimlarni mustaqil egallay bilishi, o'z ustida ishlashi va mehnat faoliyatini ilmiy asosda tashkil qila olishi;

- bitta xorijiy tilni erkin so‘zlashuv darajasida egallagan bo‘lishi;

- sog‘lom turmush tarzi va unga amal qilish zaruriyati to‘g‘risida ilmiy tassavvur hamda e‘tiqodga, o‘zini jismoniy chiniqtirish uquv va ko‘nikmalariga ega bo‘lishi belgilab qo‘yilgan. Shuningdek bo‘lajak texnologik ta‘lim o‘qituvchisi ta‘limning samarali shakl va usullarini izlab topishi, o‘quv uslubiy tayyorgarlik faoliyatini kuchaytirish, o‘zining kasbiy kompetentligini shakllantirishda maxsus fanlardan mashg‘ulotlarni tashkil etishning shakl, metod, vositalarini to‘g‘ri tanlay olishi lozim.

Bizning fikrimizcha bo‘lajak texnologik ta‘lim o‘qituvchisi o‘zini mutaxassisligi bo‘yicha egallagan bilimlarini amaliyotda qo‘llay olishi bilan birga pedagog uchun muhim bo‘lgan kasbiy sifatlarga ega bo‘lishi (o‘z-o‘zini rivojlantirish, yangiliklarga intilishi) yoki bir so‘z bilan aytganda kasbiy kompetentlikga ega bo‘lishi kerak. Mamlakatimizda oliy ta‘lim tizimini tubdan takomillashtirish, mamlakatni ijtimoiy – iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor vazifalaridan kelib chiqqan xolda, xalqaro standartlar darajasida mos oliy ma‘lumotli mutaxassislar tayyorlash uchun zarur sharoitlar yaratilishini ta‘minlash maqsadida qabul qilingan.

Kompetentlik shaxsning doimo rivojlanib boruvchi sifatlaridan biri bo‘lib, real hayotiy vaziyatlarda yuzaga kelgan muammolarni echish qobiliyati, o‘z bilimi, o‘quv va hayotiy tajribalari, qadriyatlari va qiziqishlarini unga safarbar etish imkoniyatlari. Kompetentlik atamasi ta‘lim sohasiga psixologlarning ilmiy izlanishlari natijasida kirib keldi. Bu tushuncha noan‘anviy vaziyatlarda yoki kutilmagan hollarda o‘zini qanday tutish, muloqotga kirishish, tomonlar bilan o‘zaro munosabatlarda yangi yo‘l tutish, noaniq vazifalarni bajarishda, ziddiyatlarga to‘la ma‘lumotlardan foydalanishda, hamisha rivojlanib boruvchi va murakkab jarayonlarda qanday harakat qilishi kerakligi to‘g‘risida nazariy bilimlar zarurligini ko‘rsatadi.

Kompetentlik - bu bilimlarni namoyon etishning o‘ziga xos turi bo‘lib, shaxsning umumiy intellektual rivojlanishida, kasbiy masalalarni maksimal darajada samarali hal qila bilish va tevarak atrofni ob‘ektiv baholay bilish imkonini

beruvchi aqliy tajribaning tarkibiy qismlari, axborotni qayta ishlash mexanizmi, individual ravishda intellektual faoliyatni tanlay bilish ko'nikmasining shakllanganligida o'z ifodasini topadi. Xorijiy adabiyotlar tahlilida, kompetentlik "chuqur bilimlar egasi", "murakkab masalalarni echish qobiliyati", "o'z paytida dolzarb faoliyatni amalga oshirish qobiliyati" kabi ma'nolarni anglatadi. Kompetentlik o'z bilimlarini tinmay boyitib borish, yangi axborotlarni o'rganish, shu kun va davr talablarini his etish, yangi bilimlarni izlab topish mahorati, ularni qayta ishlash hamda o'z amaliy faoliyatida qo'llashni talab qiladi.

Ye.F.Zeer muhim kompetensiyalarni shaxsning turli kasbiy faoliyatga moslashishi va samarali faoliyat ko'rsatish uchun ma'lum ishlarni bajarishda zarur bo'ladigan, ko'nikma va malakalar shaxsiy sifatlar va qobiliyat sifatida ta'riflaydi. U muhim kompetentliklar tuzilmasidagi to'rta kichik guruhni alohida ko'rastirib o'tadi. Bular: kasbiy yo'nalganlik; kasbiy kompetentlik; kasbiy ahamiyatga ega sifatlar; kasbiy ahamiyatga ega psixofiziologik xususiyatlar.

MUHOKAMA. Pedagogik kompetentlik- o'qituvchining shaxsiy imkoniyatlari, uning mahorati (bilim va tajriba), ma'lum bir doiradagi o'zining bilim va ko'nikmalariga tayanib muammolarining yechishi. Maxsus yoki kasbiy kompetentlik (kasbiy faoliyatni yuqori darajada) tashkil etish); Shaxsiy kompetentlik (o'z-o'zini rivojlantirish, o'z-o'zini namoyon etish); Individual kompetentlik (o'z-o'zini boshqarish, kasbiy rivojlanish va yangiliklar yaratish); Ijtimoiy kompetentlik (qo'shimcha faoliyatni xamkorlikda tashkil etish).

R.V.Ovcharovning fikricha, pedagogik kompetentlik bu shaxsning pedagogik faoliyatga tayyorgarligida ko'rinadigan psixologik sifatlarini yig'indisidir (xarakter, temperament v.x.k)

Pedagogik kompetentlik – bu o'qituvchining kasbiy – psixologik xususiyati bo'lib, pedagogik faoliyatni tashkil etish va boshqarishda sub'ektiv shart-sharoitdagi amaliy-nazariy harakatni ifodalovchi sifatlar yig'indisi.

Kasbiy kompetentlik tushunchasi esa ma'lum bir aniq faoliyat bo'yicha qo'llaniladi. Ilmiy – pedagogik adabiyotlarda "kasbiy kompetentlik" atamasi bilan

bir qatorda, ma'no jihatidan unga yaqin bo'lgan "professionalizm", "kasbiy mahorat", "malaka", o'z kasbining ustasi" kabi tushunchalar qo'llanilib kelinadi.

Hozirgi kunda "professionalizm" atamasi o'rniga ko'pincha "kompetensiya" tushunchasi qo'llaniladi. Birinchi tushuncha faqat ma'lum bir kasb mahoratini, malakasini aks ettiradi. Ikkinchi "kompetensiya" tushunchasi esa malakalar zaxirasi, bazasi degan ma'noni anglatadi. U shaxsning mustaqil faoliyat ko'rsata olish, har qanday ishga ijodiy yondashish, doimo bilimlarini yangilab borish, aql- farosatligi, turli soxa tizimlari va iqtisodiyot bo'yicha fikrlay olish qobiliyati, muloqotlar olib boorish mahorati, jamoadagi hamkorligi, xamkasblari bilan muloqotga kirishuvchanligi kabi sifatlarni aks ettiradi. Kasbiy kompetentlikni izohlari turlicha yuzaga keldi:

- ma'lum bir mehnat funksiyasini bajarish qobiliyati;

- “malaka”, “mahorat” kabi inson ko'nikmalari (A.K.Makarova);

- kasbiy ma'lumotlilik darajasi;

- insonning tajribasi va individuallik qobiliyati, uning o'z bilimi va malakasini oshirib borishga intilishi, uning ishga ijodiy yondashuvi va o'z ishiga mas'uliyati (B.S.Gershunskiy);

- kasbiy bilim, malaka va ko'nikmalarga ega bo'lish (O.A. Abduqudusov, X.F.Rashidov);

- bilim, mahorat, o'ziga xoslik va shaxsning o'quv tarbiya jarayonlarini tashkil etishdagi qobiliyat (V.A.Sitarov)

- shaxsning tajribasi, ma'lumotining ijtimoiy yo'naltirilganligi, insonning ma'lum bir maqsad yo'lidagi amaliy faoliyati natijalari; kasbiy bilimlarini hayotda samarali qo'llashi kabi shaxsning o'ziga xos sifatlari va kompetentligi (L.N.Ponamarov).

Ye.F.Zeerning ta'kidlashicha, kasbiy kompetentlikning funksional rivojlanishini tadbiq qilish kasbiy kamolotga erishish chog'ida kompetentlikning turli ko'rinishlari mujassamlanib borishini va ularning kasbiy muhim shaxs sifatlari bilan aloqasi kuchayib borishini ko'rsatdi. Aytish joizki, kompetentlik darajasi kasbiy tayyorgarlik va tajriba, o'zini o'zi anglash, o'z kuchiga ishonish,

o'zga insonlar tomonidan ko'rsatilgan kamchiliklarni to'g'ri qabul qilish va shaxsning kamolotini belgilab beruvchi shaxsiy xususiyatlari bilan aniqlanadi.

N.N.Nasarenus fikricha, "kasbiy kompetentlik" sub'ektning salohiyati hisoblanib, uning bu sifati malaka oshirish jarayonida namoyon bo'ladi. Shu bilan birgalikda, uning bu sifati mustaqil faoliyati davomida takomillashib boradi, u o'z kasbining ustasi bo'lib etishadi, oliy mahorat egasiga aylanadi. U kasbi-kori sir-asrorlarini chuqur egallaydi, axborotlar bilan ishlashda ijodiy yondashadi.

M.A.Choshanovni fikriga ko'ra, kasbiy kompetentlik doimo rivojlanib boruvchi dinamik hodisa bo'lib, malaka oshirish va o'z ustida ishlash jarayonining natijasi hisoblanadi. Bilim va mahorat, hatto ijobiy yo'nalish ham vaqt o'tishi bilan eskirib qoladi, jamiyatning zamonaviy talablariga, yangi texnologiyalarga mos kelmasligi mumkin. Jamiyat ham, odamlar, muammolar ham o'zgarib bormoqda. Demak, bu vazifalarni echish uchun yondashuv va metodlarni ham o'zgartirish talab etiladi. Shu sabab kompetensiya masalasi dolzarbligicha qoladi. Demak mutaxassisi inson faoliyatida shu davrgacha ma'lum bo'lgan kasbiy tajriba na'munalari, madaniy boyliklarini bilishi talab etiladi.

B.S.Gershunskiy kasbiy kompetentlik masalasini shaxs rivojlanishining bosqichlaridan biri deb hisoblaydi. Har bir inson shaxs bo'lib shakllanish jarayonlarida o'zining uzluksiz faoliyati davomida ta'limning yangi-yangi ta'lim cho'qqilariga intiladi. Ular quyidagilardan iborat; umumiy ta'lim; madaniyatini oshirib borish; o'z individual mentalitetini shakllantirish. Ushbu tuzilmalar bir-biriga bog'liq va bir-birini to'ldiradi.

N.I.Zaprudskiy kasbiy kompetentlik deganda bilimlar tizimi, mahorat, ko'nikma, o'zining kasbiy faoliyatga oid kompetentlikdir. Kompetentli shaxs deganda olim o'z ishining ustasi bo'lish, kasbiy mahoratni egallash bilangina cheklanmaydigan, balki ishni tashkil etish, o'z faoliyatiga aloqador barcha muammoli tizimli ravishda tushunish, vazifa qo'ya bilish aniq muammolarga echim topa olish qobiliyatiga ega bo'lgan shaxsni nazarda tutadi.

A.K.Markova kompetentlikni quyidagi turlarga ajratadi:

Maxsus kompetentlik-kasbiy faoliyatni yuqori darajada egallaganlik,o'zining kasbiy jixatdan borgan sari o'sib borishni loyixalashtira olish;

Ijtimoiy kompetentlik – birgalikdagi (guruhli, jamoaviy) kasbiy faoliyat, hamkorlik shuningdek, mazkur kasbga tegishli kasbiy muloqot yo'llarini puxta egallaganlik, o'zining kasbiy faoliyati natijalariga ijtimoiy jixatdan javobgarlik;

Shaxsiy kompetentlik-shaxsiy dunyoqarashlari va o'z-o'zini rivojlantirish yo'llarini egallaganlik, o'zining kasbiy jixatdan izdan chiqib ketishiga qarshilik ko'rsata olishga qodirlik;

Individual kompetentlik-o'z kasbi doirasida o'zini namoyon qila olish va o'zini rivojlantirish,o'zining individualligini saqlay bilish, kasbiy jihatdan orqada qolishga yo'l qo'ymaslik,o'z mehnatini oqilona tashkil eta bilish.

XULOSA. Ko'plab tadqiqotchilar kasbiy kompetentlik va uning tarkibida pedagogning bilimi va mahorati uyg'unligi, uning o'z kasbiga munosabati,aniq maqsadni ko'zlab faoliyat olib borishi masalalariga aloxida diqqatlarini qaratmoqdalar. Yuqoridagi tahlillardan kelib chiqib, "kompetentlik" shaxsning o'z kasbiy bilimlarini tinmay boyitib borish, yangi axborotlarni o'rganish, davr talablarini his etish,yangi bilimlarni izlab toppish,ularni qayta ishlash hamda o'z amaliy faoliyatida qo'llay bilishi deb hisoblash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Muslimov N.A, Sharipov Sh.S, Qo'ysinov O.A. Mehnat ta'limi o'qitish metodikasi, kasb tanlashga yo'llash. Darslik. Toshkent.: 2014 y.

2. Muslimov N.A, Qo'ysinov O.A.Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarining metodik kompetentligini shakllantirish texnologiyalari

3. **G.T.Hojikarimova** "Bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchilarini maxsus kompetensiya komponentlarini shakllantirish metodikasi" МУҒАЛЛИМ ҲАМ ЎЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ, Илимий-методикалық журнал. № 5 - 2022 жыл. ISSN 2181-7138. <http://www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz/>

4. **G.T.Hojikarimova** "Integrativ yondashuv asosida bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchilarini maxsus kompetensiyalarini shakllantirish mazmuni" МУҒАЛЛИМ ҲАМ ЎЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ, Илимий-методикалық

журнал. № 6/1 - 2022 жыл. ISSN 2181-7138. <http://www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz/>